

METSÄ-, TUNTURI- JA KALATAJASAAMELAISTEN LAUSUNTO SAAMELAISKÄRÄJÄLAKIA VALMISTELEVALLE TYÖRYHMÄLLE

Nykyisen lainsäädännön keskeinen ongelma on se, mitä pidetään Suomessa saamelaisina. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla tarkoitetaan alkuperäiskansaa. Vakiintuneen käytännön ja muun muassa YK:n ILO 169-alkuperäiskansasopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan alkuperäiskansaan kuuluvilla henkilöillä tarkoitetaan sellaisia henkilöitä, jotka polveutuvat siitä alkuperäisväestöstä, joka asutti aluetta valtaväestön saapumisen ja valtiorajojen syntymisen aikaan. Lisäksi tällaisten henkilöiden on tullut säilyttää ainakin osittain alkuperäiskansan perinteisiä instituutioita. Koska kysymys on alkuperäiskansasta, tällä tarkoitetaan yleensä yhteyttä luontoon ja perinteisten elinkeinojen harjoittamista. Suomessa nämä kriteerit täyttävät ensisijaisesti ne nykyisen Pohjois-Suomen alueetta asuttaneiden metsäsaamelaiden jälkeläiset, jotka edelleen asuvat esivanhempiansa asuinalueilla ja harjoittavat perinteisiä saamelaisia elinkeinoja

Nykyinen tilanne on kuitenkin se, että Suomen alkuperäiskansaan katsotaan kuuluvaksi lähinnä vain ne henkilöt, jotka ovat niiden henkilöiden jälkeläisiä, jotka Pohjois-Lapin kuntien alueella vuonna 1962 hyvin pintapuolisesti tehdyssä haastattelututkimuksessa ilmoittivat vähintään yhden isovanhempansa oppineen saamen kielen ensimmäisenä kielenään ja tällaisten henkilöiden jälkeläiset ilman sukupolvirajoitusta.

Tällainen määritelmä ei edellytä polveutumista tai kulttuurin säilyttämistä eikä vuonna 1962 edes ajateltu, että tällä tavalla määritellyt henkilöt muodostaisivat alkuperäiskansan. Moni vaaliluetteloon merkitty on aikujaan alueelle muuttanutta uudisasukassukua tai vasta 1800-luvun lopulta Ruotsista tai Norjasta muuttaneita porosaamelaisia. On täysin kestänyt, että Suomen alueen alkuperäisväestönä pidetään näitä väestöryhmiä, he ovat vasta toinen ja kolmas alueelle muuttanut väestöryhmä.

Lisäksi voidaan viitata siihen, että nykyään suurin osa tällä perusteella saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkityistä henkilöistä ei ole säilyttänyt mitään saamelaisten perinteisistä instituutioista. Suurin osaa asuu kaupungeissa ja muualla kuin Lapissa.

Suomen alueen alkuperäinen saamelaisryhmä on metsäsaamelaiset. He ovat asuttaneet nykyisen Pohjois-Suomen aluetta jo keskiajalta lähtien. Jotta henkilön voidaan katsoa kuuluvan alkuperäiskansaan Suomessa, hänen tulee polveutua näistä metsäsaamelaisista. He ovat myös se saamelaisryhmä, jolla katsottiin olleen jopa omistusoikeuteen rinnastettava maa- ja metsätalouden oikeus. Tämä tulee esille esimerkiksi Kaisa Korpijaakon vuonna 1989 valmistuneesta väitöskirjasta. Ei ole selvitetty mihin tämä omistusoikeus katosi. Metsäsaamelaiset ovat myös se väestöryhmä, joka on myös monella muulla tavalla joutunut kohtaamaan ne menetykset ja vääryydet, joita eri puolilla maailmaa elävät alkuperäiskansat ovat kohdanneet.

Asian korjaamiseksi lakiin otettiin vuonna 1995 niin kutsuttu lappalaispykälä (saamelaiskärjälaki 3 § 2. kohta). Tämä mahdollisti sen, että saamelaisiksi itsensä tuntevat, alueen alkuperäisistä saamelaisista polveutuvat henkilöt, voisivat myös halutessaan tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Laki on tässä suhteessa täysin selvä ja yksiselitteinen.

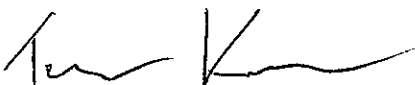
Saamelaiskärjät ei ole kuitenkaan muutamaa yksittäistä henkilöä lukuun ottamatta hyväksynyt henkilöitä saamelaisiksi tällä perusteella. Tämä on tietysti luonnollista ja ymmärrettävää, koska saamelaiskäräjille valittujen saamelaispoliitikkojen näkökulmasta kysymys on siitä, että he valitsevat äänestäjiä seuraaviin saamelaiskärjävaaleihin.

Selvää on myös se, että he valitsevat sellaisia henkilöitä, jotka tulevat todennäköisesti äänestämään heitä, kuten sukulaisia tai naapureita. Tästä kertoo myös se, että ainoa tapaus, jossa saamelaiskäräjien hallitus valitsi henkilöitä vaaliluetteloon lappalaisperusteella. Kysymys oli vuoden 2011 vaaleista ja valituksi tuli silloisen saamelaiskäräjien puheenjohtajan samassa kylässä asuvia naapureita. Näiden henkilöiden esivanhempi oli merkitty lappalaiseksi vuoden 1739 maakirjaan. Saamelaiskäräjien hallitus perusteli asiaa siten, että hakijat olivat menettäneet kielen vahvan suomalaistamisen perusteella. Muihin vastaavassa asemassa oleviin nämä perustelut eivät ole sopineet.

Korkein hallinto-oikeus on hyväksynyt tällä perusteella yhden henkilön saamelaiseksi. Kaikki muut on hylätty. KHO perustelee hakemusten hylkäämistä niin kutsutulla kokonaisharkinta-argumentilla. Saamelaiskärjäläissa tai sen esitöissä ei ole kuitenkaan mitään viittausta tällaiseen kokonaisharkintaan. Tällainen kriteerin käyttöönotto ei perustu lakiin. Kukaan ei myöskään tiedä, mitkä ovat ne kriteerit, joita KHO:ssa noudatetaan sen soveltaessa tällaista kokonaisharkintaa. KHO:n tällä perusteella tekemät päätökset ovat myös olleet varsin mielivaltaisia. Sisko on esimerkiksi hyväksytty mutta veli ei. Vastaavia tapauksia löytyy useita.

Täysin avoin kysymys on tietysti myös se, mikä tämän kokonaisharkinnan suhde on itse saamelaismäärittelmään. Voidaan kysyä miksi laissa edes tarvitaan saamelaismäärittelmää, jos se voidaan jättää huomiotta KHO:n käyttöön ottaman kokonaisharkinnan nojalla.

Saamelaiskärjälain valmistelevan työryhmän tulisi todeta selvästi, että lakia tulee noudattaa sen sanamuodon mukaisesti. Tämä on ollut eduskunnan tahto sen säätäessä saamelaiskärjälain. Tämä pitäisi olla ylipäätään lain soveltamisen lähtökohtana, mutta tässä tapauksessa asia ei ole näin. Kysymys on muutamasta sadasta henkilöstä. Mikäli tilanne säilyy nykyisellään, on selvää, että saamelaiskärjät eivät voi edustaa koko alkuperäiskansaa Suomessa.

Tuomas Keskitalo
varapuheenjohtaja

Hanna Riipi
sihteeri